

Evangélikus Kántorlevél

— Szerkeszti: Finta Gergely —

Az egyházzene szerepe a hitoktatásban?

Előadásom címének végére kérdőjelet tettem. Mi indokolja a kérdőjelhasználatot? Bevezetőként az Evangélikus Sajtóosztály gondozásában megjelent *Hogyan tanítsunk hittant?* című vallásdidaktikai tankönyvből szeretnék idézni. A fejezet címe: „Műalkotások felhasználása a hitoktatásban: Zene”.

„A fiatalok sokat és válogatás nélkül hallgatnak zenét. A zene szinte minden fiatalot egyesítő erő. Ide tartozik a «mindig szól» gyakorlata és a széleskörű zenehallgatás is. Mégis leginkább a mindig újat mutató könnyűzene a fiatalok sajátja. Sok fiatal részesült széleskörű zenei oktatásban, amit talán hajlamosak vagyunk elfelejteni. A korások kiszorultak az új nemzedék életéből. Sok előítélettel viseltetnek az egyházi énekek iránt, s nem vesznek tudomást róluk. A zene alkalmazásának sikere a hitoktatásban feltételezi, hogy figyelembe vesszük a valódi helyzetet. «Valami újat» nyújthatunk a diákoknak. A gyermekek már otthon hozzászoknak a «mindig szól» élethez. A tanár talán szolgálatot tesz, ha az 1–2. osztályban lazító csöndet vagy nyugodt zenehallgatási alkalmat biztosít. A diákok lefekhetnek a padra és pihenhetnek. Ha az osztályban jó a légkör, a csönd nem válik kínossá. A tanár keveset beszél, mély megnyugtató hangon. Klasszikus hangszeres zenét tesz fel, amiben megpihenhetnek a gyermekek ... A zenehallgatás ne legyen hosszú. Egyes kutatások szerint különösen a fafúvós zene (oboa, fuvola, klarinét, fagott) nyugtató hatású. Példák a megnyugtató zenére: J. S. Bach: Brandenburgi versenye lassú tétel

J. S. Bach: Zenekari szvitek

J. S. Bach: Versenyművek lassú tétel

Vivaldi: 4 évszak

Albinoni: Adagio¹

Félreértés ne essék! Én az itt jelenlévő tisztán szakmai közönséget nem sokkolni szeretném, nem is a leírtak kritikája elsődleges célom, bár a továbbiakban vissza fogok csatolni egyes részeihez. Célom az, hogy a valós helyzetből induljunk ki, s az elhangzottakat mérlegre téve tényleges terveket és feladatokat fogalmazzunk meg először talán csak a magunk számára, majd azt kiterjesztve és bővítve a hitoktatás teljes jelenére és jövőjére nézve.

¹ Kalevi Tamminen — Lauilikki Vesa — Markku Pyysiäinen: *Hogyan tanítsunk hittant? Vallásdidaktika*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest 2001.

Valóban ez lenne tehát az egyházzene szerepe a hitoktatásban? Műalkotás? Lazító csend, amely alatt a padon lehet feküdni? Az éneklés elavult, kiszorult, nem szeretjük — hagyjuk is az egészet? A zene és az egyházzene a relaxáció lehetséges eszköze csupán? *Idáig jutottunk?*

Természetesen tudom, hogy a kérdés egy része messze túlmutat az egyház keretein és lehetőségein — általános társadalmi kérdéseket érint.

Foglalkozunk azonban most csak a „mi területünkkel”!

El szabad-e felejtünk, hogy az ének imádság is egyben? Az énekeken keresztül imádkozni is tanulunk. Az egyház kötött imádságai és énekei az Istenre figyelés eszközei.

El szabad-e felejtünk az éneklés közösségépítő szerepét, a történelmi hagyományokat, azt a közös protestáns hagyományt, amely összeköt határainkon innen és túl?

Van e még zenében is megnyilvánuló lutheránus önazonosság-tudat?

Megannyi fontos kérdés, én most mégis egy újabb kérdést vetek fel: Mi a hitoktatás feladata? Az elmúlt években két markáns irány bontakozott ki. Az egyik a hitoktatást evangelizációs lehetőségnek tekinti, míg a másik ismeretközlésnek, minden elkötelezettség nélkül. E két véglet között kell megtalálni a „reális identitásérzést” — ahogy hittudományi egyetemünk rektora fogalmazott. Én magam a hitoktatás feladatát két fő pontban fogalmaznám meg: hitre neveljen, s a gyermeket képessé tegye a gyülekezet életébe való aktív bekapcsolódásra. A hittan nem „csak” megtanulható tananyag, „szociáletika” tehát, hanem út a hitben járás napi gyakorlatának megszerzéséhez. Ezáltal az imádság és az ének nem lehet az órák lekerekítésének eszköze.

Az egyházzene és benne a gyülekezeti ének a hívó ember számára nem pusztán műalkotás, hanem hitének és istentiszteleti életének szerves része. A zene és az éneklés nem mérhető össze más művészeti ágakkal, mert míg egy oltárkép meglétén vagy nem létén lehet vitatkozni, az éneklés szerepén nem. Az ének és zene az igehirdetés eszköze, a hitigazságok hordozója, imádság. Nem valami többlet tehát, még csak nem is szabadon választható elem, hanem az egésznek egyik része. A gyülekezeti énekek tanítása, éneklése az órán gyakorlati lehetőséget kínál a hit megélésére.

Megkérdeztem egyházunk katechetikai bizottságának elnökét, hogyan látja az egyházzene szerepét: „A mai helyzet az, hogy minden iskolában és minden gyülekezetben minden tanár a maga érdeklődési köre és tehetsége szerint használja és tanítja az énekeket” — írta válaszában.

Itt egy pillanatra meg kell, hogy álljunk. A hitoktatás intézményes keretei között három formát különböztethetünk meg: az egyházi iskolák hitoktatását, az iskolai hitoktatást és a gyülekezeti hitoktatást. Az egyházi iskolák körében sem ismert előttem, hogy egységes tanterv szerint dolgoznának. A Deák térről tudom tárgyyszerűen, hogy heti 2 óra az ének-zene; ebből az egyik óra célzottan egyházzenevel foglalkozik, amire aztán a hittanórákon is építeni lehet.

A nem egyházi iskolák keretein belül nehéz helyzetben van a hittanár. A tanítás változóan zajlik jó, vagy éppen rossz körülmények között, s bár ez a szerveződés vitathatatlanul szükséges, mégis fokozottan érvényesül itt a templom és az iskola egységének hiánya. Ennek egyik jele, hogy bár százalékos arányt nem ismerek, az iskolai hitoktatásban résztvevő gyermekek egy része vesz csak részt gyülekezeti istentiszteleten rendszeresen, ritkábban, vagy akár egyáltalán. Az iskolák mindennapjaiból adódóan nehéz „békés zugot” találni. A fő probléma talán mégsem az, hogy nyugtalan a környezet, hanem hogy nincs meg a gyülekezeti énekek eredeti funkciója. A tapasztalat szerint e három forma nagyban különbözik egymástól, s a katechetikai bizottságnak sincs rálátása arra, hogy a gyülekezeti hittanórák hogyan zajlanak: ők „csak” a tananyagot és a tananyagvetket biztosítják.

Egyre több —általam ismert— gyülekezet tért, vagy tér vissza a gyülekezeti hitoktatáshoz. Ebben az esetben jobbak a templomhoz való kapcsolódás lehetőségei és esélyei. Gyakorló pedagógusként, sőt szülőként nem hallgathatom el: a szülők sokkal komolyabban veszik azt, amiért maguknak is áldozatot kell hozniuk: legyen az idő, vagy épp a közlekedési nehézségek leküzdése. Ilyenkor komolyabban veszik magát a részvételt is, de sokkal tájékozottabbak az órákon folyó munkáról is.

Visszatérve a kiindulópontához: egyházunknak nincs általánosan elfogadott tanterve és tanmenete az egyházzene tanításához. A hangsúlyt valószínűleg nem arra kellene fektetnünk, hogy az oktatást egységesítsük — sokkal inkább arra, hogy lehetőségeket kínáljunk a pedagógusok munkájához.

A didaktikai könyv utal arra, hogy a gyerekek eleve előítélettel rendelkeznek az énekeskönyv, s a gyülekezeti énekek iránt. Ezt sokszor halljuk, mégsem gondolom, hogy ilyen egyszerű, kijelentő mondat formájában az állítás igaz lenne. Ez sokkal szorosabban függ össze az általános „nem énekléssel”, mint az énekekkel magukkal. Mondhatnánk ugyanezt a népdalokra is. Ha viszont egy családban énekelnek: munka közben, örömben, bánatban, asztalnál, ünnepekkor stb., akkor nem hiszem, hogy egy gyerek ne ismerné és idegennek tartaná a gyülekezeti énekeskönyv darabjait. E téren is vannak saját tapasztalataim. Úgy gondolom, ezeket az előítéleteket mi magunk hordozzuk, s tegyük kezünket a szívünkre: sokszor nem az játszik-e itt is szerepet, hogy nem ismerjük eléggé énekeskönyvünket, nem vagyunk az anyag birtokában? Azaz saját bizonytalanságunkat vetítjük ki a gyermekekre. A gyermekeknek az a vonzó, amit vonzó, hiteles módon „tálalnak”, kínálnak. Ahhoz, hogy erre egy tanár képes legyen, a teljes anyagot fölényesen kell ismernie. A hitoktatók között folytatott munka egyértelműen mutatja, hogy sokszor csak kis részét ismerik az énekeskönyvnek, s a képzés első két évében a törzsanyag elsajátítása a fő feladat. Különösen is igaz ez, ha a XVI. és XVII. századi énekeket tekintem. Az első évben épp a Luther-énekek és a teljes magyar anyag elsajátítása okoz nehézségeket!

Sokszor felmerül az is, hogy a nyelvezet idegen. Miért? Ha tanítunk, tanulunk, énekelünk, mindig minden a bulvársajtó stílusában hangozzék? (Messze vezetne ez, de mi a helyzet a Biblia nyelvével? A szépirodalommal? A népmesékkel? Azt sem fogjuk tanítani, mert nyelvezete elűt a ma használatostól?)

S a mindig újat hozó „egyházi könnyűzene?” Kitérjek erre? Szombaton országos gyermektalálkozón járva hallhattam, mi az „új”. Ugyanaz, mint az én gyermekkorszamban, kb. 25–30 éve. Újat nem hallottam, tapasztaltam azonban azt, hogy ezeket az énekeket éppen úgy éneklük — pontosabban szólva nem éneklük a gyerekek. Ezt tehát mércének nem állíthatjuk. Miután azonban a jelenséget megkerülni nem tudjuk, szerintem jobb lenne ezt is felvállalni, kicsit rostálgatni? Nem tudom, feladatunk-e ez! A püspök úr tegnap említette, hogy neki a szövegek nagyobb gondot okoznak, mint a dallamok. Ez igaz, de kinek a feladata ezeknek az énekeknek a megrostálása? Ki lehet-e egyáltalán zárni ma azt, ami nem megfelelő? Képzett egyházzeneszereké a felelősség? Úgy gondolom, rengeteg más feladatunk van, s már az is nagy eredmény lenne, ha a hitoktatásban, a hittanórákon ezek az énekek nem szerepelnének, s e műfaj az „egyéb” alkalmak műfaja lenne. Hittanórán igenis ne tanítsunk egyházi könnyűzenét!

S még egy gondolat ehhez. Általánosan elterjedt jelenség, hogy az iskolák és tanárok — talán féltve a létszámot — igyekeznek engedményeket tenni, s a gyermekek hozott ízlésvilágát kiszolgálni. Ez lenne az egyház feladata is? Félve kérдем: Van-e az egyháznak kultúráközvetítő szerepe — is?

A sok feltett, megfontolásra váró kérdés után nézzük, mik az eredményeink, hogyan folyik a hittantanárok képzése?

Az Evangelikus Hittudományi Egyetemen 1992-ben indult újra útjára a hittantanárképzés, levelező és nappali szakon egyaránt. A nappalisok más egyetemi szakjuk mellett kreditrendszerben tanulnak, míg a levelezősök főiskolai végzettséget kapnak.

Úgy tapasztaltam, úgy hiszem és úgy tudom, az éneklés fontosságát egyházunkban senki sem vitatja. Luther tanítása szerint a kezdetekkor megpróbáltuk érvényesíteni azt az elvet, hogy aki egyáltalán nem tud énekelni, az ne legyen hittanár. Ezt nem tudtuk maradéktalanul teljesíteni, mert a tapasztalatok alapján a nem éneklésnek különböző okai vannak és lehetnek, s van olyan is, aki a képzés ideje alatt jelentősen fejlődik; és azért sem, mert a hozzánk jelentkezők nagy része már amúgy is tanít, vagy egyéb egyházi szolgálatot végez — képesítés nélkül. Így nem zárhatjuk el előttük a továbbtanulás útját.

Kétévenként indul levelező képzés, kb. 20 fővel. (Az 1992-ben indult évfolyam volt a legnépesebb, kb. 60 fővel.)

A teljes tanulmányi idő 4 év (négyyszer nyolc konzultáció), s büszkén mondhatjuk: mind a négy évben van egyházzene! Az első két évben egyházi énekesmeret néven, melyet szigorlat zár s melyet harmad- és negyedévben egyházzene-ismeret követ. Könnyebb lenne a helyzet, ha a végzett hittanárok el is helyezkednének, el is tudnának helyezkedni. Nem mindenkiből lesz azonban hittantanár. Az elmúlt 13 évben e területen szemléletváltás következett be. Az

1992-ben indult első évfolyam hallgatói szinte mindannyian munkába szerettek volna állni, de nem sikerült csak egy részüknek állást találnia. Ennek okaira most nem térnék ki, mert témánk szempontjából nem lényeges. Azóta viszont egyre több az olyan hallgató, aki nem a tanításra készül, hanem a saját ismereteit szeretné bővíteni. Úgy tapasztalom, érdeklődésben nincs hiány! S éppen ez az érdeklődés az, amely valódi továbblépésre kell, hogy sarkalljon minket.

Mik a feladataink? Igen magas színvonalú, kiváló hittankönyvek jelentek meg az elmúlt években, s csak kis részük vállalkozott arra, hogy a tanári kézikönyvben órához kapcsolódó énekanyagra javaslatot tegyen! Igen, ez most már a mi felelősségünk, képzett és végzett egyházzeneszeké: hogyan tudjuk segíteni és támogatni azok munkáját, akik a hitoktatást végzik? Nem lenne elegendő az sem, ha minden hittankönyv énekanyagot tartalmazna. Bizony ki kell térjünk zenepedagógiai és módszertani kérdésekre is, hiszen a hittantanároknak csak egy része rendelkezik zenei végzettséggel.

Összegezve: sokat és sokszor hangoztatott gondolkodásmód az, hogy sürges az idő, nincs idő semmire, mindig gyorsan és azonnal kell cselekedni. Úgy gondolom, ezzel lassan szakítani kellene, s inkább a tervezett, átgondolt, megfontolt munka irányába kellene elmozdulnunk.

Egyházunkban nincs zavar az éneklés fontosságának megítélésében. Folyik, magas szinten folyik a hittantanárképzés. Egyházunk arányaihoz képest sok, képzett egyházzeneszel is rendelkezünk.

Előttünk áll tehát a feladat: kapcsolatfelvétel és szoros együttműködés egyházunk katechetikai bizottságával; törzsanyag összeállítás; átgondolt, helyzethez szabott módszertani segédanyagok elkészítése; országos hittantanár-továbbképzéseken való cselekvő részvétel, hangzó segédanyag készítése, soroljam még?!

A személyi feltételek szerintem adottak, a feladatok világosak, s Dobszay Lászlót idézve: nem minden pénzkérdés. Én személy szerint az összefogást hiányolom... S ha a fontos lépéseket megtesszük, akkor nem hiszem, hogy a bevezetőben idézett finn példa ránk is jellemző lenne, s a korálok „kiszorulnának” a mai fiatalok életéből! Vagy el tudunk képzelni lutheránus egyházat korálok nélkül?!

Wulfné Kinczler Zsuzsanna

Új liturgikus istentiszteletek a Deák téri templomban

Az „Evangélikus istentisztelet — Liturgikus könyv” megjelenésével kapcsolatban különös jelentőségű a gyülekezet vezetőségének az a határozata, hogy havonta egy istentisztelet az új agenda „liturgikus rendje” szerint történjék. Ez azt jelenti, hogy a lelkész a teljes liturgiát énekli, amire dallamos anyagot ad az új rend. A gyülekezet a válaszokat énekli és mondja. Noha nincsen liturgikus kórus, egy előénekes és egy kántorral az egész énekelt liturgia megoldható. A gyülekezet egyre jobban bekapcsolódik a liturgia éneklésébe. Az introitus-